

Danijela Župančić, prof

Specifičnosti vokalne glazbe i teksta

Za razliku od instrumentalnih, vokalni oblici su u svojoj strukturi određeni ne samo čisto glazbenim počelima, već i zahtjevima teksta, dakle izvanglazbenog elementa, još u većoj mjeri nego što je to slučaj kod programske glazbe (one koja je sinteza različitih, a opet međusobno isprepletenih sastavnica). Glazbena i književna sastavnica mogu biti međusobno uravnotežene, a može i jedna od njih prevladavati, pa postoji cijeli niz različitih mogućnosti.

Prva od mogućnosti je da *tekst ima prednost*; on u tom slučaju potiskuje glazbeni sadržaj u pozadinu, svodeći ga na minimum i namećući mu svoju strukturu (npr. *secco recitativ*).

Druga mogućnost je da *tekst dominira*, ali glazba donosi svoje vlastite vrijednosti, iako su one u službi tumačenja tekstovnog sadržaja (npr. *melodijski recitativ*).

Treća mogućnost je da se *tekst uklapa u glazbenu formu*, koja je i sama za sebe potpuno glazbeno osmišljena (npr. pjesma u formi a b a).

Sljedeći primjer je da *prevladava glazbeni princip oblikovanja*: u tekstu se nalaze brojna ponavljanja, kako bi se glazbeni tijek mogao nesmetano razvijati (npr. *koloraturna arija*).

I konačno primjer u kojem je *tekst potpuno eliminiran* (primjeri vokalize).

Na taj način ćemo u vokalnoj glazbi susretati tipove oblika kao i u instrumentalnoj, eventualno modificirane u većoj ili manjoj mjeri, ali i prekomponirane oblike.

Od formalnog tipa vokalne glazbe najviše se pojavljuju ra-

zni dijelovi dvodijelnosti i trodijelnosti (oblik pjesme rondo, pjesma s refrenom ili strofni oblik pjesme).

Primjer gregorijanskih napjeva

Glazba kršćanske crkve u prvim stoljećima proizašla je iz kulture Bliskog istoka. Njezinu osnovu predstavlja psalmodija, tj. jednoglasno pjevanje psalama u židovskom bogoslužju, a na njezin razvoj su utjecale sirijska, maloazijska i antička grčka glazba. Poznato je da je psalmodiju uveo milanski bi-

skup Ambrozije u 4. st. U vrijeme pape Grgura I. (590. – 604.) odabrani su napjevi za crkvenu uporabu. Rezultat toga je gregorijanski napjev, koji je jezgra katoličke crkvene glazbe. Isključivo je jednoglasan, a ljestvična osnova mu je osam srednjovjekovnih modusa: dorski, frigijski, lidijski, miksolidijski i odgovarajući plagalni modusi, na latinskom jeziku. Gregorijanski napjev može izvoditi samo svećenik, samo zbor, svećenik i zbor naizmjenično (responzorijsko pjevanje) ili dva zbora naizmjenično (tzv. antifonsko pjevanje). Ritam gregorijanske je slobodan, bez podjele na taktove, a djelomično ovisi o slogovima teksta. Duži tonovi se izmjenjuju u skupinama od dva ili tri tona, a nazivamo ih binari i ternari.

Po melodijskim osobinama gregorijanski se napjevi mogu razvrstati u dva tipa.

Accentus, nazvan i liturgijski recitativ, predstavlja recitiranje na jednom tonu, zvanu dominantu (*repercussa*), ili u okviru bližih intervalskih pomaka. Na svaki slog teksta dolazi jedan ton, i to se naziva *silabika*. Primjer silabike imamo u pjevanju evanđelja, poslanica, psalama i slično. Ona se izvodi solistički. Pri tomu recitativa obično se početak i kraj fraze ukrašavaju malim melodijskim obratima, karakterističnima za modus o kojem se radi. Ima i melodijski razvijeniji recitativa, kao što je, naprimjer, *Oče naš*.

Concentus je oznaka za široko razvijene melodije, velika opsega, bogatije ukrašene melizmima (nizovima tonova), pjevanih na jedan slog (tzv. melizmatički pristup). Izvode se antifonski

ili responzorijski, a tomu tipu pripada većina napjeva iz mise (osobito tzv. *proprium*, odnosno promjenjivi dijelovi mise). Bogatstvo takvih napjeva nalazi se u pjevanju *aleluja*, gdje se na završno »a« nalazi čitav niz tonova ukrašenih u skladnu melodiju. Izvodi se lagano i slobodno, s osobito dugim dahom, gdje je potrebna veća izdržljivost dijafragme.

Naročit tip melodija predstavljaju *himni*. Tekst himana je uglavnom u stihovima, pa i strofni, stoga imamo simetriju u građi melodije. Prevladava silabika i jednostavnost te se znatno razlikuju od orijentalnog tipa gregorijanske melodije. Najpoznatije su *Te Deum laudamus*, *Veni creator spiritus*, *Pange lingua*, *Aeterne rerum conditor*, *Conditor alme siderum*.

Nešto kasnijeg podrijetla su sekvence i tropi.

Sekvenca (lat. *sequentia* – slijed) nastala je umetanjem novog teksta pod melizme jubilusa kojim završava *aleluja*, u svrhu toga da se melodija može

lakše pamtiti. Ubrzo se sekvencica odvojila od *aleluje* i postala samostalan dio duhovne glazbe. Neki tekstovi kasnijih sekvenci postali su čak i strofni. Najpoznatiji su *Stabat mater*, *Dies irae*, *Veni sancte spiritus*, *Lauda Sion* i *Victimae paschali laudes*, a spomenute su i jedine još ostale u uporabi.

Tropi (grč. *tropos* – obrat, *parafraza*) predstavljaju umetanje novog teksta u gregorijanske napjeve, bilo da se tekst umeće pod melizme ili da se umeću cijeli melodijski fragmenti.

Gregorijanski napjevi predstavljaju temelj kasnijeg razvoja europske višeglasne glazbe. U prvim je stoljećima polifonije gregorijanski *cantus firmus* služio kao okosnica višeglasju, a neki oblici, npr. misa, zadržavaju tu konstrukciju i u kasnijim razdobljima.

Korištenje gregorijanskih motiva možemo susresti i kod Bachovih misa, Mozartovih simfonija, gudačkih kvarteta, u Rahmanjinovoj *Rapsodiji na Paganinijevu temu* i u raznim zbornim skladbama.